

ZPRÁVY

ČESKÉ SPOLEČNOSTI RUKOPISNÉ

1

Řada: VI

Praha, 1. června 2002

Obsah

<i>Slovo na úvod</i>	1
Články	
Dana Mentzlová: <i>Pověst o lucké válce</i>	2
Julius Enders: <i>O dvojím mylném názoru na RKZ</i>	5
Robert J. Hřebíček: <i>Dalimil, Pulkava a bitva u Olomouce</i>	11
Radomil Šolc: <i>Zobrozeneckých štambuchů</i>	15
Karel Nesměrák: <i>Další barokní zmínka o bitvě s Tatary</i>	18
Radomil Šolc: <i>Barokní drama o založení Prahy</i>	19
Karel Nesměrák: <i>Historie Zpráv České společnosti rukopisné</i>	21
Recenze	23
Členské zprávy.....	27

Siluetu na titulní straně je převzata z I. řady Zpráv České společnosti rukopisné. Je to fotografie Myslbekova sousoší Zábaj a Slavoj (dnes na Vyšehradě), fotografovaná a upravená Bohumilem Střemchou.

Slovo na úvod

Vážení čtenáři,

otevíráme v pořadí již šestou řadu Zpráv České společnosti rukopisné. Stoupající kvalita příspěvků V. řady Zpráv vedla k zamýšlení a posléze i realizaci záměru o obnovení vydávání Zpráv jako registrovaného periodika.

Zprávy budou vycházet dvakrát ročně, vždy k prvnímu červnu a prvnímu prosinci. Převážnou většinu náplně by měly tvořit články věnované rukopisné problematice. Uveřejňovány budou i recenze a přehledy knih k problematice RKZ a samozřejmě i informace o činnosti České společnosti rukopisné.

Věříme, že informace přinášené Zprávami budete i nadále shledávat zajímavými a přínosnými pro problematiku, která je v ohnisku zájmu naší Společnosti. Nové řadě Zpráv lze jen popřát jak řadu dobrých příspěvků, tak i řadu spokojených čtenářů. REDAKCE.

Pověst o lucké válce

DANA MENTZLOVÁ

Vladimír Karbusický v knize *Báje, mýty, dějiny*¹ podal rozbor pověsti o lucké válce. Odtud vybírám nejdůležitější náměty a porovnávám s písní RK Čestmír.

Mnohé je u Karbusického pouze na úrovni spekulace, již sotva bude možné potvrdit. Karbusický chtěl především ukázat, že nešlo o prozaickou pověst, vyprávěnou mezi venkovským obyvatelstvem, ale o epickou píseň, složenou podle určitých pravidel a přednášenou specializovaným pěvcem.

Rodokmen přemyslovských knížat

Kosmova kronika² uvádí tento rodokmen přemyslovských knížat, předchůdců Bořivojových: Krok, Kazi, Tetka, Libuše, Přemysl, Nezamysl, Mnata, Vojen, Vnislav, Křesomysl, Neklan, Hostivit. O sedmi knížatech – Nezamyslu, Mnatovi, ..., Neklanu, Hostivitovi – Kosmas říká, že se o jejich skutcích nic nezachovalo. Avšak po výkladu o Bořivojovi vkládá epizodu lucké války, jež se měla přihodit za vlády knížete Neklana. Kosmas jmenuje Neklana dvakrát, pak už jej nazývá pouze „kníže“. V látce – pravděpodobně ve formě epické písně, jaké známe z RK – zřejmě nefigurovalo jméno Neklanovo, mohlo tam být jen „kníže“, jako v epice o Karlovi Velikém bývá jen „král“ (taktéž v Zábaji). Proto již V. Tille³ r. 1918 oddělil látku o lucké válce od jména Neklanova. Toto jméno mohlo být přidáno k pověsti dodatečně podle principu nomen-omen: kníže, který nebojoval.

Rodokmen přemyslovských knížat považuje Karbusický za pozdější výtvar, vymyšlený dodatečně na základě starého nesrozumitelného textu jako rodokmen prvního českého krále Vratislava II. Jako důvod uvádí, že v době vlády jmenovaných knížat byli předáci lidu voleni a ovládali menší území, a proto nebyl důvod jejich jména uchovávat ústní tradicí. Dále je zvláštní, že se zachovala i jména, ke kterým se neváže žádný příběh. To není v ústní epice obvyklé. Jména nejsou podle Karbusického tvořena jako jiná historicky dochovaná jména. Naopak podle J. Enderse jsou osobní jména tvořena ústrojně, a odpovídají jim místní jména Nezamyslice, Mnětice (ke jménu Mnata, hláskoslovná změna je náležitá, základem je sloveso „mnieti, míniti“ = býti rozumný) ad.

Z hlediska RKZ není autentičnost rodokmenu podstatná. V našich Rukopisech se vyskytuje z tohoto rodokmenu pouze Libuše a Neklan, a to vždy v souvislosti s pověstí, s příběhem. Je tedy možné, že pěvci RKZ znali píseň o Libuši a píseň o lucké válce (která se, jak dosvědčuje Kosmas, tradovala s Neklanovým jménem) a neznali rodokmen přemyslovských knížat.

Naopak v Jungmannově básni Krok se setkáme s Krokem, Kazi a Tetou⁴.

Datce pověsti

Pokud bylo jméno Neklanovo připojeno dodatečně, pověst je možné datovat i do jiné doby, než kdy vládl kníže Neklan, například do 10. století. Máme pro to tyto doklady: židovská kronika Jossipón⁵ z 10. století píše o Lučanech. Kosmas o Lučanech říká, že je jim až *podnes* od ďábla vrozena pýcha („*gens ... quibus et hodie a malo innatum est superbire*“). Dále kronika Widukindova⁶ hovoří o těchto událostech, jež by mohly být luckou válkou: český kníže Boleslav I. vypověděl válku nejmenovanému podknížeti (subregulus). Podkníže žádal o pomoc v Sasku (pravděpodobně sídlil blíže Sasku, než Boleslav), a Sasové vyslali na jeho podporu dvě skupiny vojska. Boleslav takticky rozdělil své vojsko a táhl proti oběma skupinám. Rozdělení vojska chválí Widukind jako chytrý tah. Tím by se vysvětlilo, proč Neklan (Boleslav) v bitvě proti Lučanům nebojoval. Nikoli ze zbabělosti, ostatně ani u Kosmy ani v RK Neklan zbabělý není. Ztotožnění Widukindova subregula s vůdcem Lučanů není nové⁷.

Proti této dataci hovoří pohanská oběť jalovice, jež podle pověsti předcházela vlastní bitvě. V písni RK jsou i další pohanské prvky: Morana, žeh mrtvého Vlaslava („*doniž mrtev nežžen*“). Také u Kosmy se naznačuje žeh mrtvého Tyra („*bustum Tyri*“). V Kosmově verzi oběť neprovádí sám zástupce knížete Tyr, ale vojáci, v RK zanítí zápalnou oběť Vojmír, i Čestmír vykoná méně významnou oběť („*pode vsě drva vlože oběti bohóm*“).

V 10. století vládlo sice v knížecím prostředí již křesťanství, avšak lid dosud obětoval zvířata modlám. Ze srovnávacího studia epiky vyplývá, že pohanské motivy se vyskytovaly u epických pěvců ještě staletí po přijetí křtu. Pohanský kolorit mohl ovlivnit zařazení pověsti v Kosmově kronice do doby knížete Neklana.

Tyro, Čestmír

Hlavní hrdina, jemuž Neklan svěřil velení, se u Kosmy jmenuje Tyro, v RK Čstimír (Čestmír, Čsmyr, Čmyr). Karbusický upozorňuje na Boleslavovy družiníky jménem Tira a Česta, které zmiňuje legenda o sv. Václavu. Prý by Tira mohl být oním Tyrem z lucké války.

Bratři Jirečkové⁸ poukázali na následující rozdíly mezi Kosmovou a Dalimilovou kronikou⁹. U Kosmy je Tyro zabit, Dalimil o tom nic neví, naopak z jeho zprávy vyplývá, že Štír nezaplatal vítězství životem. Dalimil také výslovně říká „*Štír Vlastislavovi hlavu stě*“. Kdo podle Kosmova zdroje zabil Vlastislava, není známo. Kosmas o zabití Vlastislava přímo nepíše, pouze bitvu shrnuje tak, že „*neví se, kdo od koho nebo jakou ranou zahynul*“ a že Lučané byli do jednoho pobiti.

Podle zákonitosti hrdinské epiky, uplatňované také často v RK, končí píseň soubojem vůdců a Vlastislava by měl i podle Kosmova pramene zabit sám Tyr. Ale kdo by pak zabil Tyra? Hrdinské písně mají obtíže při líčení vítězné bitvy, při níž by vůdce vítězné strany zemřel. V písni o Rolandovi umírá Roland jako poslední vůdce ze všech vojáků a následuje poměrně rozvláčné vyprávění o tom, jak byla jeho smrt pomstěna.

Nabízí se hypotéza, že pokud byl Tyr skutečně zabit, pěvec mohl historickou látku

upravit podle zákonitostí hrdinské epiky tak, že mrtvého Tyra pomínul a za vůdce Pražanů a Vlaslavova vraha určil přeživšího Čestmíra. Tím by se vysvětlilo, proč existují dvě varianty pověsti, proč vůdce Pražanů u Dalimila nepadl.

S tím by souhlasil i údaj o dvou družinících Tirovi a Čestovi.

Paralely s germánskou epikou

Karbusický dále rozebírá paralely s germánskou epikou. V Kosmově verzi pověsti spolu zápasí čarodějnice, vědmy, v bitvě bojuje množství zvířat a mraky dravých ptáků. To je obvyklé v německé epice. V RK se pohádkové pohanské prvky nevyskytují, jen jakýsi náznak, ze kterého se takové podání mohlo později rozvinout: „*Ot lesa k lesu stáše jeho síla, síla stáše petkrát věcše Pražan. Jako z mračen z niej vznikáše jeket, lánie psóv přemnoha mnostvie.*“

Paralela s Písní o smrti Ermanarichově podle mě stojí na obvyklých motivech hrdinské epiky a nedokazuje závislost písně o lucké válce na této německé písni.

Závěr

Zařazení písně o lucké válce do doby Boleslava I. je možné jen za předpokladu, že k látce byly dodatečně připojeny některé pohanské prvky, jak u Kosmy, tak v RK. Karbusický píše: „*Velká část pohanského koloritu spadá vlastně na vrub požadavku žánru, tj. stylizačnímu použití mytologických motivů a motivů magie. Jsou to obrazy, které v narativních družích ještě dlouho po christianizaci kolovaly, ať už v Erecovi, v Tristanovi nebo konečně v Shakespearově Macbethu s podobnou scénou prorokujících čarodějnic před bitvou.*“¹⁰

Podle Z. Váni „*sotva je však myslitelné, aby v knížecím prostředí 10. století bylo ještě obětováno bohům*“¹¹. Na to Karbusický namítá, že zvířecí oběť v Kosmově variantě pověsti provádějí vojáci, Tyro se oběti neúčastní a distancuje se od ní slovy: „*neboť vaše bohy usmířili jste oběťmi*“.

V RK chce Vojmír „*oběť vzdáti bohóm*“, obezřetný Čestmír jej však přemluví, aby oběť odložil, že nejprve je třeba spěchat za nepřáteli. Pak Vojmíra pověří, aby jel rychle napřed a zapálil oběť na místě, okolo kterého půjdou Čestmírova vojska. Takže ani Čestmír ani jeho vojsko nevykonává zápalnou oběť. Zbývá pouze Čestmírova oběť před tažením proti Vlaslavu „*pode vsě drva vlože oběti bohóm*“. Zde bychom mohli případně vzít do úvahy, zda se nejedná o ustálený verš – formuli.

Dataci látky a písně do doby křesťanské tedy nelze zcela vyloučit, ale zároveň ani potvrdit.

Poznámky

1. Karbusický, V.: *Báje, mýty, dějiny*. Mladá fronta, Praha 1995.
2. *Kosmova kronika česká*. Vydal K. Hrdina, Praha 1949.
3. Tille, V.: Kristiánův a Kosmův Přemysl. *Český časopis historický* 24, 1918, str. 261.
4. Jungmann, J.: Krok, *Krok* 1, 1821, str. 3. Též In:

Josefa Jungmanna vybrané spisy původní i přeložené. J. Otto, Praha 1918.

5. Gustav, F.: Zpráva o Slovanech v hebrejské kronice X. století. *Český časopis historický* 53, 1947/48, str. 238.
6. Widukind: *Res gestae Saxonica*. *Monumenta Germaniae historica* III, s. 438–439.
7. Přehled ztotožnění subregula s Vlaslavem

- podává Novotný, V.: *České dějiny I*, str. 482–483.
8. Jireček, H., Jireček, J.: *Die Echtheit der Königshofer Handschrift kritisch nachgewiesen*. Prag, F. Tempsky 1862.
9. *Nejstarší česká rýmovaná kronika tak řečeného Dalimila*. Vyd. B. Havránek, J. Daňhelka, Z. Kristen. 2. vydání. Nakladatelství ČSAV, Praha 1958.
10. Cit. dílo, str. 143.
11. Váňa, Z.: Poznámky k diskusi o vztazích mezi archeologií a historií. *Památky archeologické 2*, 1964, str. 429.

O dvojím mylném názoru na RKZ

JULIUS ENDERS

Kdo bude objektivně hodnotit dějiny sporu o RKZ, jak věci probíhaly v současných a nedávno minulých letech, uzná, že písemné práce i ústní akce obrany byly početnější, a troufám si říci, že také kvalitnější než úsilí odpůrců o udržení nebo posílení dosavadních posic. Napadlo mě proto, zda poslední tři studie z kruhů naší „oficiální“ vědy neměly být organisovanou protiváhou ke snahám České společnosti rukopisné, jakýmsi *coniuratio rediviva*, záhrobním nebo morbidním spiknutím proti obtížně se rodící pravdě, zda se tedy nebude za zcela jiných poměrů a v jiné rovině opakovat akce realistů před více než sto lety. Ale zřejmě tomu tak není, jde tu o počiny spíše nahodilé, různorodé, pocházející z několika od sebe vzdálených míst a s tématy velmi odlišnými. Ale jejich rychlý sled by mohl být nápadný. Mám tu na mysli stať T. Polkové o prefixaci v RK¹ a dále dvě studie, jimiž se budu v následujících stránkách zabývat:

1) J. Peřina: Barokní historismus a RKZ²,

2) M. Exner: Téma smrti a smrt subjektu v RKZ³.

Obě pojednání mají tu společnou vlastnost, že zcela pomíjejí vše, co vykonala obrana Rukopisů v 19. a 20. století. Ale ne, mylíme se: Peřina si nás přece jen povšiml a poctil nás i své případné čtenáře dvěma poznámkami na naši adresu. Říká, že obhájci pravosti „v různých dobách a z důvodů ne vždy právě vědeckých a morálně čistých aktivizovali svou činnost a vyvolávali oživení sporu“ a že jsme „odhlížejíce od celkového kontextu díla, pohotově demagogicky využívali ... dojmu větší starobylosti“. Zde tedy jde také o přítomnost. Nás obránců je sice málo, ale přece tvoříme „skupinu obyvatelstva“, která si snad může činit nárok na vysvětlení, v čem záleží ta „demagogie“.

I.

Peřina vychází do značné míry z článku K. Krejčího⁴. Tato stať si získala pozornost obrany zaslouženou zvláště tam, kde autor chválil vysokou uměleckou úroveň obou textů, zejména jejich hodnotu skladební. Hlavní thesís práce bylo úsilí dokázat možnost, že Rukopisy v podstatě vznikly někdy v 17., v 18. nebo na přelomu 18. a 19. století a že text prošel dalšími úpravami pozdějších vlastenců, obrozenců, preromantiků. Ohlas, který svým pojednáním Krejčí vzbudil, nebyl však jen příznivý. Sám jsem četl černě na bílém slova jiného renomovaného vědce, že „*kollega Krejčí padělky zbytečně glorifikuje*“. Sám

jsem také reagoval, samozřejmě zcela jinak. Krejčí se totiž dopustil mnoha nedomyšleností, omylů, které jsem se snažil vyvrátit. Dnes po téměř třiceti letech bych mohl své argumenty ještě ledačím doplnit. Poslal jsem Krejčímu dopis, jenž neměl žádnou odezvu snad pro tuhou tehdy probíhající socialistickou „konsolidaci“, snad i proto, že žádné protidůvody nebyly. Ale mohly tu být i jiné příčiny, které snadno uhadne ten, kdo je do věci kolem Rukopisů alespoň trochu zasvěcen. Krejčí mlčel a zůstal filosofem.

Peřina i Exner se ve svých článkách často dovolávají tak zvaného preromantismu. Podle mého snad nikoli osamocené mínění žádný takový literární směr neexistoval. Myslíla by se jím slovesná díla z počátku 19. století, jež byla ještě prosta subjektivitu, sentimentu, přílišného slavjanofilství, touhy po smrti apod., tedy která vznikala před vystoupením hlavně Máchovým. Myslím, že se v písemnictví – i v jiných uměleckých činnostech – stále pravidelně střídá romantismus a realismus (osvícenství). Jistě jsou i výtvoři, jež v sobě spojují oba směry. Nejvíce je to však vidět právě na RKZ, ale o tom jsem již často hovořil i psal. A kromě toho bychom pak mohli označovat veškerou orální epiku a lyriku, tedy národní hrdinské zpěvy a lidové písně jako „preromantické“. Takto lze tedy chápat jen určité literární období, nikoli však umělecký směr.

Přicházíme nyní k poznámkám k hlavnímu obsahu Peřinova pojednání. Autor se vyjadřuje celkem skromně: připouští *možnost* původního znění písně o Jaroslavovi v době protireformace, rekatolisace nebo jak to nazvat. Ale mezi takovou veršovanou legendou a písní RK jsou převeliké rozdíly. Zázrak, jež by způsobila P.Maria s Ježíškem-dítětem, kteří metají shůry blesky na Tatary, zde jednoduše není. Totéž lze říci o horském pramenu, který podle pozdějších tradic vytryskl ze země teprve po onom eschatologickém zásahu. Ve skutečnosti to byl zřejmě tzv. sezónní vodní zdroj, který při velkém horku a suchu mizel. Proto také říká pěvec, že „*hojný přieval* (tj. lijavý déšť) *pramen horský zžíví*“. Právě se tu ovšem také, že „*Máti Božia dodáše jim chrabrosť*“ obdobně jako čteme v Čestmíru, že „*Bozi chtějú stepati Vlaslava*“. Taková podpora se děje jen cestou niterní, neboť charakteristickým znakem písní tohoto druhu je, že si vítězství musí vybojovat hrdina sám. Přímá účast bohů je sice líčena v Homérově Illiadě, ale zde jsou Olympané tak antropomorfováni, že je smrtelník může i poranit a zahnat z bojiště.

Lze tu namítnout, že lítá bouře, která tak postihla, ba zničila tatarský tábor (tj. tatarské jízdní oddíly) je v písní přece líčena jako přímý výsledek modlitby (verše 231–232 nn.). Ale pěvec to uvádí tak zdrženlivě, že se posluchačům mohlo téměř zdát, jako by zázraku nebylo třeba. Počasí bylo vskutku takové, že bouře byla na spadnutí, jak se ve zpěvu mnohokrát zdůrazňuje: trapná žízeň, vypražená ústa, chraplavý zpěv křesťanů, umdlá zraky, najlůtější vedro..., ale i vznožené, tedy rozžhavené nebe. Nemohl přece pěvec zcela pominout věci náboženské, jestliže již byla na Hostýně dřevěná mariánská kaple a jestliže se na hoře děly zázraky již před rokem 1241, jak vyplývá hned z počátečních veršů písně.

Jiný autorův postřeh, jímž opírá své mínění a s nímž nemůžeme souhlasit, je ten, že v bojích o Hostýn je důsledně užíváno slova „křesťan“ a nikdy „Čech“ nebo „Moravan“, tedy že frekvence je tu jiná než v ostatních odstavcích písně. Ale pak bychom čekali, že se bude v líčení zápasu o posvátný vrch vyskytovat i slovo „pohan“. Ten totiž v Jaroslavu skutečně je, ale jako z udělení vždy na jiných místech, totiž ve verších 65, 72 a 117. „Křesťan“ a „křesťanský“ je v Jaroslavovi šestnáctkrát, z toho „mimo Hostýn“ ve verších

13, 64, 73, 78, 86, 104, 123 a 246. Teorii, že je píseň složena ze dvou různých částí, vyvracel již Mareš⁵ poukazem na slova „minu búřa“, která zřetelně dělí obě části od sebe, ale přece poznamenáváme, že se o mínění o dvojtvárnosti přidržovali také někteří obránci, ze současníků např. Barašik (dopisem). Ale dokázati to nelze, neboť celek je po stránce slovní, gramatické, slohové, metrické a samozřejmě grafické naprosto homogenní.

Dříve než pojednáme o písni Oldřich, jeví se užitečným poukázat na některé omyly v Peřinově citaci, v německé i staročeské, protože jsou zde chyby, jež měly vliv na jeho argumentaci. Prohřešky proti němčině jsou méně významné, ale je naší povinností na ně upozornit; vždyť naši odpůrci, kdyby se ovšem obranou RKZ vůbec zabývali, by nás také nešetřili! Tak čteme ve výňatku z Pelcovy kroniky „*die Freunde des Jaromir liessen ihm in die Stadt*“. Bud' musí být „*ihn*“, tedy „*jej propustili do města*“ anebo „*liessen ihm* – ale koho? – *Soldaten, Truppen, Kämpfer ...*“, tedy nějaký německý dativ snad zřetelový, vpustili „*mu*“ do města vojáky ... atd. V německém shrnutí článku se píše „*von Elementen, von denen die Struktur der Metra und der Ideen in den Gedichten Jaroslav und Oldřich mitprägt wird ...*“ místo správného „*mitgeprägt*“, tedy „společně ražena“, totiž jako falešný peníz.

Cítat z Jar. na str. 108 je dosti dobrý až na tiskovou chybu „oběž“ místo „obět“, a až na „hlasy volajúcie“ místo správného „volajúce“. Zdá se, že Peřina někdy transkriboval podle nějakého vydání dobře, ale že je nechtěl prozradit, jindy však chybně podle vlastního zdání. Hůře se mají věci s přepisem z Ol. na str. 111 a 112. Lze snad prominout Peřinovo „oružie“ místo správného „oružie“; diskuse by se mohla vést o přepisu slova „bóh“ nebo „Bóh“; toto slovo píše Peřina s malým „b“ po socialistickou, ač by mu to náš pěvec a jeho kolportér asi neodsouhlasili; nicméně tak je psáno i na pergamenu, takže nelze nic namítat. Větší závadou však je, že autor interpretuje rukopisné „da“ jako „dá“, tedy Bůh dá Oldřichovi sílu i rozum. Tím chce Peřina odůvodnit, že i tato část Ol. je myšlena jako modlitba. Ale je třeba transkribovat „da“, tedy aoristem, „dal“. Své bojové schopnosti Oldřich jistě dokázal ve ztracené části Ol., z níž máme jen proužky. Také by nemohl být oslovován „veleslavný kněže“, kdyby si měl slávu teprve získávat. Je samozřejmě nutné přepisovat „kněže!“, nikoli „knieze“ nebo „kníze“, neboť toto slovo by v češtině RK znamenalo leda „knížátko, dítě knížecí“. Kněz jako osoba světská, vládnoucí, je přece mnohde doložen, nejbliže třeba ve Svatováclavském chorálu.

Za nedostatečnou považují autorovu zmínku o moravismech společných Jaroslavu i Oldřichovi. Měl uvést nějaké příklady. Kromě toho je lépe vyjadřovat se opatrně ji o provenienci jazyka RK. Víme jen, že je to jazyk východní, odkud a kam sahal, zůstává na poli dohadů.

Autor věří, že proužky jako torsovitá část Oldřicha jsou padělatelovou imitací. Uznává tedy vývodu Gebauerovy a Ivanovovy; práci, kterou na těchto zlomcích vykonala obrana (nehledě k přisežným svědectvím starých poctivců z Kuhova procesu) se nezabývá.

Peřina tvrdí, že konflikt mezi Čechy a Poláky je jedinou srážkou Čechů s jinými Slovany. Zapomněl však na píseň o Čestmírovi, kde je poražen ještě bližší slovanský nepřítel, totiž Lučané. A nyní se dostávám k výtce, kterou pokládám za nejzávažnější. Je zde totiž nesoulad mezi názvem práce a jejím obsahem. Ve čtenáři nezbytně vznikne

dojem, že se RK skládá jen z Oldřicha a Jaroslava, ač ve skutečnosti tvoří tyto písně necelou třetinu kodexu. To je zavádějící zejména v nové době, kdy je nesnadné dostat do rukou celé RKZ třeba v překladech, nemluvě o staročeských originálech. Také známí hledači paralel se většinou soustřeďují na tu část RK, k níž zaujal stanovisko i náš autor. V některých písních, jejichž jádro tkví ještě v dobách pohanských nebo které nemají nic společného s „barokním historizmem“ by byly takové úlovky daleko slabší.

II.

Na druhou z obou zde posuzovaných prací, totiž na Exnerovu úvahu „o tématu smrti a smrti subjektu v RKZ“, se výše uvedená námitka nevztahuje. Pro Exnera je ústřední myšlenkou schématu, které si vytkl, „*smrt v původním, mythickém výměru, obnova rodu narozením a smrtí*“. Jinde mluví o tzv. „nevědomí“, tedy spíše pudovém, instinktivním obětování života. Tato idea se v pojednání obměňuje různě. Mluví se tu o člověku, který bere do ruky zbraň, jsa ochoten obětovat život; o hrdinovi, jenž se nebojí padnout, zhynout žízni (v Jaroslavu); o kolektivním nevědomí, jež neví nic o smrti; o křesťanství, jež je na ně jen nánosem; o tom, že individuální život neměl pro kmen hodnotu; o absolutní kmenové morálce; o „*degressus ad archetypum*“; „*duch die abenländische Metaphysic geformte christliche Welt*“; „*Rückfall in die kolektive Psyche*“ a snad ještě jinak. S tímto názorem, jenž je spíše filosofický než literárně estetický souhlasit nemohu ze dvou důvodů. Předně se mi nezamlouvá autorův přístup k věci po stránce metodické. Je přece nutné nejdříve zjistit přesný význam slova nebo sousloví a začlenit výsledek do kontextu, jak je v rukopise podáván, a dostát tím požadavkům tzv. textové kritiky nižší; teprve potom posuzujeme celkovou tendenci literárního díla, jeho myšlenky po stránce kritiky vyšší. Exner však postupoval právě opačně: stanovil si nejdříve zásadu, podle níž by žádanou thesei ozřejmil, a teprve potom hledal další důvody, ač nepopírám, že k ději jednotlivých písní RKZ objektivně přihlédl. Za druhé: U národa, který byl již v raném středověku tak vyspělý, že mohl vytvořit Rukopisy, bych nemluvil onějakém nevědomí nebo podvědomí, neboť jistě již dobře rozlišoval mezi dobrem a zlem. Čechové se dovedli ve svém nesnadném geopolitickém postavení ubránit cizí přesile; převzali vyšší náboženský názor bez vážnějších vnitřních komplikací; mluvili starobylo, ale přece zvučnou, plastickou řečí; častěji se již poukazovalo na slovesné vidy, bohatost morfologie, logičnost syntaxe. Vždyť i Exner cituje verše z Čestmíra „*Aj, a vyjde duša z řvucej huby / vyletě na drvo, a po drvech / sěmo tam, doníž mrtev nezžen*“ a chválí jejich vysokou uměleckou úroveň. Ale takových míst, na nichž se jeví dosud živé předuniverbizační stadium jazyka, je v RKZ několik desítek. Zde aspoň ještě dvě ukázky, protože jsem o věci již častěji pojednával ústně i písemně: „*Hněvi uchvátichu krutostí obě straně / vzbúřichu sě v útrobach rozzenlých muž*“ nebo „*z širokú prsú zloba sě mu rozevře / po vsiech po udech*“ aj. Jako viděli Čechové a všichni Slované přírodu oživenu – až k jakémusi pantheismu – tak rozkládali v duchu i své tělo v básnických obrazech duševních hnutí, nevědouce pochopitelně nic o nervové činnosti atd. Jak již odpovědně tvrdil Palacký, byli Čechové snad nejschopnější Slované.

Přístupme nyní k přehledu písní, k jejich hlavně ethické náplni, i když se budou

následující úvahy zdát někdy samozřejmé a primitivní. Ve Sněmech je smrt náčelníka rodu jen jakousi kulisou, o kterou ani nejde. Účelem je tu podchycení dědického práva u starých Čechů. Blížeji analýsu nelze podat, neboť úryvek je krátký a právní „causa“ nic podrobněji neříká. Tendence však byla zřejmě táž jako v delším zlomku, tedy v Libušině soudě. Protože píseň ve své zachované podobě z devátého nebo desátého století pocházet nemůže, je tu východisko takové, že jádro je sice archaické, ale zpracování asi z dvanáctého století. Pěvec se tedy „idealisticky“ zahleděl do minulosti, jež se mu asi zdála přitažlivější než přítomnost. Kromě toho je dělení majetku rovným zlomkem mezi děti jistě mravně vyšším řešením než německá primogenitura. Romantismus!

Oldřich z RK je místy více lyrický než epický, ale přesto jsou Poláci označeni jako „zlí“, blížeji odůvodnění bylo patrně na prouzcích. Je tu líčena smrt nepřítelů? Snad ano, neboť se mluví o tom, že vetřelci „*davem trčú*“ tedy strkají se (v hradních příkopech) až k udušení. „*Dav*“ souvisí s „*dáviti (se)*“.

Naproti tomu se vše říká naplno v Beneši, kde jsou Sasové obviněni z loupení peněz, zlata a stříbra, ze žhářství a ze všeobecného ožebračování obyvatelstva. Za to jsou pobiti cepy, kyji a kamením. Realismus!

Složitěji se mají věci v Jaroslavovi, kde jsou nejdříve trestáni Němci a křesťanský svět vůbec za loupežnou vraždu, spáchanou na tatarské princezně. Statečností Vratislavovou a Jaroslavovou a s Boží pomocí je tatarský nájezd na Moravu vítězně odražen. Poráženectví Věstoňovo na Hostýně dokazuje, že pěvec znal kladné i záporné stránky lidské povahy. Řeči Vratislavově nevěnoval Exner náležitou pozornost. Soudí celkem právem, že se tu vyjadřuje vůle k vítězství nad nepřáteli i tváří v tvář smrti, proti veliké přesile a za nesnesitelných muk žízně. Ale důraz je kladen na „smrt Bohem zaměřenou“, tedy z Božího dopuštění, a samovolnou záhubu těla i duše, totiž „vražbu“. To je odhodlání téměř hodné křesťanských mučedníků! Tataři jsou pod vrchem rozdrčení svrženými kládami „jako červi“. Naturalismus!

Tento básnický směr lze vidět i v Čestmíru, kde se výmluvně líčí řádění a potomní poprava loupeživého a zrádného Kruvoje i Vlaslava. Zdůrazňuje se tekoucí krev, řvoucí huba v agonii se svíjejícího Vlaslava. Také označení mrtvol jako „mrchy“ může již mít pejorativní smysl. Slovo se vyskytuje v Jaroslavu a v Záboji.

Škody, které dle pěvcova mínění páchali Němci spolu se zrádným Luděkem na Česích, mají charakter značně odlišný. Jde tu o vnášení cizího jazyka, ničení posvátných hájů, plašení ptáků bohům zasvěceným a rušení domácích rodinných zvyků dosti volných zaváděním jednoženství. I když se pohanské zvyky dávných Čechů, které jsou zde hájeny, zdají méně hodnými doporučení než přicházející západní kultura, je nutno se podívat jasnovidněmu vhledu pěvcovu do podstaty národa, která je ohrožována na nejcitlivějším místě. Česká pomsta je opět úplná, drsně popisovaná. Luděk se pod úderem mlatu „rozskočil“, vetřelci jsou všichni pobiti.

„Vilný“ Sbyhoň, který unesl jinochovi dívku, je rovněž krutě potrestán, je mu rozražena lebka. Rozzuřený mstitel nešetří ani Sbyhoňovu čeleď, kterou pěvec opovržlivě označuje jediným slovem: *jinoch*, „*vš v hradě pobi*“, asi jako Odysseus po svém návratu do svého a Penelopina domu. Hoch se potom se svou dívkou uprostřed té spouště miluje. Nicméně jsem kdysi četl u jednoho odpůrce RKZ, že jejich lyrika je „nasládlá“. Pěkný

„sentimentalismus“! Projevuje se stále táž tendence: za zločiny vetřelců nelitostná smrt, leckdy přivozena za velkého hrdinství na straně české a s potupou na straně druhé.

Trochu jinak vyznívá „smrt subjektu“ (mimochoodem poznamenávám: proč „subjektu“, jistě ne gramatického; tedy snad smrt jedající osoby, ač by stačilo říct pouze „smrt“) v lyricko-epickém Jelenu. Statný, bojovný a obecně oblíbený jinoch je úkladně (proto sloveso „podskočí“ a adv. „lstivo“) zavražděn. V otevřeném boji by si hrdina s úkladníkem, jímž byl asi cizinec, ač to není výslovně řečeno, poradil. Nebylo-li zde možno získat zadostiučinění spravedlnosti, je aspoň konstatována lítost nad spáchaným zločinem, jak ji vyjadřují všechny dívky a rostlinná i živočišná příroda.

V lyrických perličkách lze vidět „smrt“ spíše hypoteticky ve Skřivánku, bereme-li slova dívčina, že zde „*hořem nyje*“ v původním staročeském významu, že „hořem umírá“. Je to však asi spíše básnická nadsázka. Reservovaně je třeba se též vyjádřit k jednomu místu na prouzcích, kde se „*...ost ot kněze*“ zpravidla doplňuje na „milost“, jíž se asi nedostalo nějakému nepřátelskému zajatci nebo domácímu provinilci, protože se níže hovoří o „*velikem skrece*“. Ale to je jen náš dohad.

Několik dílčích poznámek: podle autora je lyrika „vylomený kámen z epiky“. Stím lze jen ve výjimečných případech souhlasit. Lyrika je různá, může být přírodní, reflexivní, didaktická, parainetická (tj. povzbuzující k boji) a milostná. Právě ta poslední je v RK monopolní. Literárně je tento žánr skutečně mladší než hrdinské výpravné básnictví, ale není jisto, zda je starší také geneticky. Řekl bych, že obojí je souběžné, ale stane-li se nějaké neštěstí, boj se smrtelnými následky a podobně, bývá epiky vždy první v zájmu, v popularitě, kdežto cit projevují spíše pozůstalí, padlým bližší.

Na str. 348 je zajímavé Exnerovo tvrzení, že tvůrce RKZ převáděl děje přímo do starého jazyka, nikoli přes novočeštinu, jak odpůrci leckdy uvádějí. Říká také, že žádný dnešní překlad nevstihne půvab starého znění. Bylo by bývalo velmi záslužné, kdyby byl podal nějakou frapantní ukázkou tohoto rozdílu.

Na str. 349 čteme přepis jména staršího Klenovice v RZ „Hrudoš“, ač ve všech dostupných vydáních je psáno „Chrudoš“. Toto lze etymologicky daleko lépe odůvodnit. A co Smetanova Libuše – to snad neznáme již ani tuto operu?

Na str. 350 přepis „Čmír“ není asi správný, jméno je obvykle psáno jinak. Snad tu však bylo „Čmyr“, jméno, jež by se dalo odůvodnit jako „chytrý, obmyslný, důvtipný, čilý“ a ještě jinak.

Na téže straně čteme o tom, že padělatel „nastolil pražskou perspektivu“. Máme jiné vysvětlení. Český kmen byl v nejstarších dobách jmenován spíše „Pražané, Fraganei“.

Str. 352. Zde je řeč o dilematu „kamenného a tvrdého hradu“, jako by si imaginární padělatel nebyl někdy jist, jakého stavebního materiálu bylo kdy užito. Příznává však, že ve Skřivánku figuruje hrádek kamenný. Věc se má spíše takto: ve Sbyhoni, jehož metrická forma je dosti náročná, přichází k platnosti pravidlo sudoslabičnosti, tedy: tvrdá hradá, v tvrdě hradě, u hrad u tvrdý, na tom tvrdě hradě a podobně. „Kamenný most“ je v RZ, myslí se samozřejmě nános umožňující přechod přes rozsáhlé bažiny, neboť „most“ souvisí s „(v)metati“. Byl tedy tento materiál starým Čechům odedávna znám.

Str. 352. Je velmi pochybné, že jména „Morena“ (varianta „Morana“ je starší), „Vesna“, „Třas“ a snad ještě jiná jsou názvy bohů. Spíše se již uplatňuje význam alegorie

nebo symbolu. Jestliže cizinci káží Čechům, že mají mít „jednu družu od Vesny po Moranu“, jde spíše o údobí od jara do zimy, než od narození do smrti.

Str. 354. RZ: Zde přepis „věglasně děvy vyučené“ je chybný, je to duál, misi být „vyučené“. Jinak jsou přepisy bezchybné. Na téže straně čtu ve svém výtisku „zem u teče“, ale to je jistě jen chyba tisku, vypadlo zde –i–, tedy „zemi u teče“.

Nechápu, proč si Exner vzal jako předlohu textu Hankovo vydání z roku 1852, tedy přesně 150 let staré. S takovým přístupem k filologické práci jsem se dosud nikde nesetkal, je ojedinělý. Štítí se dnešní věda Rukopisů natolik, že nesahá ani k Flajšhansově edici z roku 1930, jenž se honosí vším, jen ne přízní k textu?

Přes přímočarost děje a případně citu, která je v poesii zde sledované samozřejmostí, nezjednodušujeme vnější a vnitřní vlivy na dění, v němž člověk sám složitý jev vždy byl a je nucen žít. Archilochos, který byl ostatně spíše elegikem než epikem, nebyl jediný básník, jenž zachytil individuální lidské rysy v kolektivních střetech, v jeho případě bitvách. Dilema neodhozeného nebo odhozeného štítu není jen staré Řecko nebo český raný středověk; je to blíže Švejkovi a století dvacátému nebo ještě mladšímu. I tento křiklavý příklad nám velí, abychom poznávali sami sebe a kladli náležitě meze sobě i tomu, co bychom leckdy rádi prohlásili za svůj objev, svoje dogma.

Exner se sám o sobě jeví jako autor pečlivý a přesný, po svém způsobu do hloubky přemýšlející a důsledný. A tím nechtěně Rukopisy hájí, ač si zkomplikoval situaci tím, že uznává falsátora, kterého vybavil až úžasnou dávkou schopností, ba geniality. Odůznáním tohoto mezičlánku by logicky dospěl k plné rehabilitaci RKZ. Přejeme jemu i sobě, aby brzy učinil tento krok.

Poznámky

1. Polková, T.: Slovesná prefixace v Rukopise královédvorském. *Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity. Řada jazykovědná* A 47, 1999, str. 143–155.
2. Peřina, J.: Barokní historismus a RKZ. In: *Jazyk a literatura v historické perspektivě*. Ústí nad Labem, Univerzita J. E. Purkyně 1998.
3. Exner, M.: Téma smrti a smrt subjektu v RKZ. In: *Fenomén smrti v české kultuře 19. století*. Lorenzová, H. et al. (ed.). Praha, KLP 2001, str. 348–358.
4. Krejčí, K.: Některé nedořešené otázky kolem RKZ. *Slavia* 43, 1974, str. 378–396.
5. Mareš, F.: *Pravda o Rukopisech zelenohorském a královédvorském*. Praha 1931, str. LIII.

Dalimil, Pulkava a bitva u Olomouce

ROBERT JAN HŘEBÍČEK

Pro poznání událostí okolo tatarského vpádu r. 1241 a tedy i pro posouzení jednoho ze zpěvů Rukopisu královédvorského – *O velikých bojích křesťan s Tatarý* – mají veliký význam dvě kroniky z 14. století: kronika tak řečeného Dalimila (prvá zmínka o konfliktu posádky Olomouce a Tatarů) a dílo Přibíka Pulkavy z Radenína (poprvé v téže souvislosti zmiňován Šternberk, v němž by bylo možno spatřovat odjinud naprosto *neznámého*

*Jaroslava ze Šternberka*¹). Těmito dvěma kronikáři se proto budu zabývat ve svém krátkém příspěvku k posouzení nejkrásnějšího ze zpěvů RK.

Nejprve se podívejme na starší z obou pramenů, tedy na **Dalimilovu kroniku**. Dílo bylo sepsáno v době počátku vlády Jana Lucemburského, od dob tatarského vpádu tedy uplynula dosti dlouhá doba na to, aby došlo ke zkresení či zmatení událostí u Olomouce. Jak je na tom tak řečený Dalimil?

Informovanost Dalimilova o tatarském vpádu do Evropy je poměrně dobrá; události na rozdíl od prakticky všech pozdějších českých kronikářů nemate s vpádem kumánským (1253), projevuje poměrně dobrou znalost okolností, za jakých Tataři postupovali Evropou (ví o pádu různých měst či království, zná i tatarské špehy atd.); i jeho zpráve o Olomouci a Tatarech r. 1241 tedy můžeme poměrně důvěřovat (jak se jen dá důvěřovat středověkému kronikáři). Konkrétně o Olomouci vypráví Dalimil tolik:

*Také před Olomúcem sě stavichu
a tu Tateři královice ztratichu.
Jeho pěstúny Tateři zjímáchu
a před městem jě zvázachu,
že svého královice nechovali,
a pro to jě nepřátelóm na smrt dali.*

Obránci RK zde tradičně spatřují potvrzení zprávy RK v tom nejdůležitějším bodě: **u Olomouce se bojovalo** mezi křesťany a mongolskými nájezdníky. **Odpůrci** RK pak samozřejmě vyvíjeli snahy oslabit toto svědectví Dalimilovo, mnohdy velmi zajímavým a poučným způsobem.

Zejména *F. M. Bartoš* se zde mimořádně vyznamenal; laskavý čtenář nechť pročte znovu citát z kroniky a pak obrátí pozornost k Bartošově knížce *Rukopisy*², str. 74: „Podle Dalimila se Tataři zastavili u Olomouce, ne však, aby tam svedli bitvu, nýbrž aby ztrestali průvodce nejmenovaného tatarského krále, jenž jejich vinou zahynul: průvodce ty vydali Tataři Olomoučanům na smrt.“

Tak pracuje – historik! Skoro se zdá, že Bartoš měl před sebou dosud neznámý a nikdy nikým jiným neviděný rukopis Dalimila, protože Bartošův „referát“ je tuze nepodobný tomu, co se lze běžně v Dalimilově kronice dočíst. Vždyť podle Dalimila se Tataři *nejprve* zastavili u Olomouce a až *potom* přišli o „královce“, za což byli také náležitě potrestáni jeho průvodci. Podle Bartoše je pořadí opačné: tatarské průvodce nejprve vlastní vinou připravili o život svého chráněnce, potom se Tataři zastavili u Olomouce a místní posádce věnovali provinilce. Bartoš převrátil kroniku docela naruby!

Čteme-li Dalimila zleva doprava a shora dolů, jak se knihy v Čechách zpravidla čtou, je nám zřejmé, že se celá **událost neobešla bez boje**. Příbuzný mongolských vůdců, panovníků (Dal.: *králevic*, RK: *Kublajevic*), jistě ne dítě, se asi sotva ztratil na borůvkách či spadl do studny; celá událost vypadá jednoznačně tak, že nějaký menší oddíl Tatarů, „králevic“ a jeho doprovod, narazil na křesťany a přítom neopatrností či zbabělostí průvodců přišel králevic o život (nebo byl zajat, jak uvádí polský kronikář *Długoš*). Jinak si ztrátu králevice a následný způsob potrestání jeho opatrovatelů lze stěží vysvětlit.

*Jaroslav Mezník*³ se dovolává právě *Długoše* jako svědka toho, že Dalimilovu zprávu

le interpretovat i tak, že k žádné bitvě nedošlo. Jistě, *bitvu* předpokládat nemusíme, ovšem bez *bitky* či *půtky* či *střetu* vojenských sil (jakkoli třeba skromných počtem na obou stranách) si záležitost také nemůžeme představit, tatarského předáka jistě nezajali sedláci, k tomu je zapotřebí přesvědčovací síly zbraní a početní převahy.

Co se týče Dalimilovy kroniky, mají kus pravdy obě strany sporu. Je zřejmé, že dle památky ze začátku 14. století (asi o půl století starší než Rukopis královédvorský) u *Olomouce ke střetu křesťanů a Tatarů došlo*. Koneckonců jak Mezník, tak Bartoš *mají Dalimilovu historku za poměrně věrohodnou*.

Na druhou stranu je potřeba jasně zdůraznit, že *Dalimilova kronika není v souladu s Rukopisem královédvorským* co se týče podoby onoho střetu křesťanských a tatarských vojsk. V RK se svádí poměrně významná bitva, po jejímž skončení zdecimovaní Tataři peláší do své východní domoviny. U Dalimila se však jasně jedná o malou půtku, při níž se ovšem podařilo zajmout či spíše zabít jednoho z významných Tatarů. Vždyť Tataři vůbec nejsou zdecimovaní: mají dost energie na to, aby své provinilé soukmenovce nechali za trest napospas posádce Olomouce a klidně odtáhli.

Z Dalimila, *stejně jako z ostatních starších pramenů* (korespondence současníků a podobně), jimiž není třeba se zde zabývat, je tedy zřejmé, že **r. 1241 nedošlo k žádné bitvě u Olomouce** v takovém měřítku, aby stála za zaznamenání, aby měla vojenský význam.

Co z toho plyne pro otázku pravosti Rukopisu královédvorského? Nic. Není snad častějšího jevu ve světě orální poesie resp. hrdinské epiky než *nadsazené poetické zkreslení událostí*. Příkladů bychom jistě našli bezpočet, jeden snad i v samém RK (vítězství Beneše Hermanova). Pokud tedy skladatel *Jaroslava* z RK má na mysli tuto událost z roku 1241, jedná plně v souladu s pravidly žánru, když nadsazuje a zveličuje význam příhody u Olomouce. Zároveň je však také velmi pravděpodobné, že skladatel či alespoň kompilátor zpěvu *Jaroslav* nebyl současníkem událostí r. 1241. Kde se však vzala pověst o veliké bitvě u pozdějších autorů?

To zjistíme, zamyslíme-li se nad dalším z pramenů, jímž je **Pulkavova kronika**. Ta totiž ve své první redakci informuje o vpádech Tatarů, vítězné pro křesťany bitvě u Olomouce a znamenitém hrdinovi z rodu Šternberků, který byl za své skutky králem bohatě odměněn.

Zdánlivě jasný doklad pro události zpěvu *Jaroslav*. Ale jen zdánlivě – skutečnost je daleko složitější. Pulkava totiž ve svém díle silně *spletl dohromady dvě události*: jednak vpád Tatarů do Evropy a na Moravu r. 1241 a jednak krátký **vpád Kumánů na Moravu r. 1253**.

Kumáni, divoký a ještě pohanský národ, příbuzný s Tatary, byli pozváni uherským králem Bélou IV. a posléze vysláni na Moravu; střetli se s posádkou *Olomouce*, jejich vůdce Belzeit byl v bitvě *smrtečně raněn*, posádce Olomouce velel Zdeslav ze *Šternberka* (první, kdo se začal takto jmenovat, dříve se psal z Chlumce), králem poté odměněn... Navíc celý konflikt proběhl pohopouhých 12 let po vpádu Tatarském, s nímž byl velmi brzo maten. Trpí tím prakticky všichni čeští – a nejen čeští – kronikáři po Pulkavovi. Udělejme si malý přehled událostí a styčných bodů:

	<i>Tataři</i>	<i>Kumáni</i>
<i>doba vpádu</i>	1241	1253
<i>u Olomouce</i>	ano	ano
<i>padl významný nepřítel</i>	ano	ano
<i>pán ze Šternberka</i>	není doložen	ano

Jak vidíme, podobnost obou událostí je více než veliká. Není tedy pro Přibíka Pulkavu, píšícího celé století po kumánském vpádu, žádnou ostudou, že obě události smotal. Píše o vpádu *tatarském*, jmenuje totiž Jindřicha a Kolomana, nepřátelé jsou Tartari. Píše však tímtež dechem i o vpádu *kumánském*, celou událost totiž datuje do roku 1253 a o nepřítelích říká, že po srážce *reversi sunt Ungariam, vrátili se do Uher!* Do Uher se *vrátili* samozřejmě jen Kumáni, kteří odtud na Moravu vtrhli. Zmatků měl potom dost i sám Pulkava, v pozdějších redakcích svého díla události vynechává.

Pulkavova kronika *není svědectvím o vítězství Šternberka nad Tatary*. Všimněme si, že ve styčných bodech obou událostí by měl být i Šternberk jako vítěz; ten je doložen pro rok 1253 a Kumány (Zdeslav ze Šternberka), *není však znám* pro rok 1241 a Tatary (Jaroslav ze Šternberka). Pulkavovy údaje nejsou dokladem pro Šternberkovo vítězství nad Tatary, spíše je naopak míněn dobře doložený a k událostem r. 1253 vztah mající Zdeslav ze Šternberka.

Jaroslav ze Šternberka však existoval a je dobře doložen. Ne jako vítěz nad Tatary a jakýsi patriarcha rodu; Jaroslav byl *synem Zdeslavovým* a v době kumánského vpádu už mohl být v letech bojovníka. Snad tedy tradice jmenovala vedle Zdeslava i jeho syna Jaroslava, snad se tam oba vyznamenali, snad i z Pulkavova údaje o *jakémsi vznešeném Šternberkovi* můžeme vyčíst nejistotu nad přesným jménem hrdiny.

S Pulkavou jako svědkem o Šternberkově vítězství nad Tatary se musíme definitivně rozloučit. Jedna důležitá věc však z Pulkavova díla pro Rukopis královédvorský plyne: ve druhé polovině 14. století byly události z r. 1241 a 1253 velice zmateny a zmatek ten se může obrážet i v Rukopise královédvorském.

Závěr našeho povídání je tedy tento: **Dalimil** hovoří o konfliktu u Olomouce s Tatary, nic s ničím nemíchá a jeho svědectví je poměrně spolehlivé. Nehovoří však o nějaké významné bitvě, z jeho údajů můžeme myslet jen na menší srážku, která však pro křesťany měla nemalý význam (připravili Tatary o „královice“, v jazyce RK „Kublajevice“). Pukud měl skladatel zpěvu RK na mysli tuto událost, je zřejmé, že došlo k poetickému zveličení a nadsazení a že skladatel asi nebyl současníkem událostí. **Pulkava** sice hovoří v této souvislosti o Šternberkovi jako vítězi, ale smíchal dokonale vpád Tatarů a vpád Kumánů, hovoří spíše o Zdeslavovi ze Šternberka a roce 1253, snad v celé záležitosti hrál roli i jeho syn Jaroslav, nemající však s Tatary a Olomoucí r. 1241 nic společného. Pomotal-li to však Pulkava, mohl to pomotat v téže době i skladatel zpěvu RK.

Víme však, že RK hovoří jen o *Jaroslavovi*; můžeme jím rozumět i někoho jiného než pozdějšího Šternberka? Podle některých badatelů ano; o tom však až příště.

Poznámky

1. Jemu a některým dalším členům zmíněného rodu bude věnována jedna z příštích úvah nad Jaroslavem RK.
2. Bartoš, F. M.: *Rukopisy*. Praha, Svaz národního osvobození 1936.
3. Mezník, J.: Rukopisy z Hlediska historie. In: *RKZ Dnešní stav poznání. Sborník Národního muzea v Praze, Řada C – Literární historie*, 13/14, 1968/1969, str. 173.

Z obrozeneckých štambuchů

RADOMIL ŠOLC

Před lety byl rozšířen krásný zvyk: vlastnit památníček pro veršíky, nebo alespoň autogram slavné osobnosti, či doma mít připravenou pamětní knihu určenou pro moudrosti vznešených hostů. Smutně dopadli ti, kteří si pozvali Mistra, dejme tomu Vítězslava Nezvala, podstrčili mu čistou stránku návštěvní knihy v kůži vázané, doufajíce, že se v ní zaperlí Mistrův třípytný verš. Leč běda, jaká proměna. Pravidelně tam stálo jen: „*Byl jsem tady. V. N.*“

Ale zcela jinak tomu bylo v probuzenecké době¹. Josef Dobrovský moc se nenamáhal s přemýšlením, svému žáku Hankovi věnoval proslulý Dalimilův verš: „*Vřet' každému srdce po jazyku svému.*“ A učenlivý žák se mu odvděčil průpovědí, dodnes v kameni vrytou na jeho vyšehradské mohyle: „*Národy nehasnou, dokud jazyk žije*“

Václava Hanku tak napadla krásná myšlenka: pořídit v bibliotéce památník, do kterého by se mu lepší návštěvy zapisovaly. Dnes je jich v Muzeu uloženo, co vzácné památky, pět: původně modlitebních knih s přivázanými stránkami, a navíc ještě dvě krabice volných listů. Doplňovány byly i po Hankově smrti².

Jedním z jeho prvních obdivovatelů, bylo to vzápětí po nálezů Rukopisu královédvorského, je Jan Bohumír Dlačač (1758–1820), sběratel kulturních památek a dlouholetý ředitel Strahovské knihovny.

*Pokračuj jen dále
a Tvé milé jméno
veleslavně bude
u potomků ctěno.*

Brzy na to čteme strohou větou: „*Na znamení svého přátelství.*“ Vepsal Jaroslav Puchmír. Pseudonym, pod kterým byl ukryt vlastenecký kněz Antonín J. Puchmayer (1769–1820), básník a překladatel. Dva roky poté ho navštívil známý libušský jemnostpán Antonín Marek (1785–1877), spisovatel a obrozenec každým coulem. Píše:

*Dobromu Dobraja, i
pamiati.
Dne 10 Zářij w Praze
1827
Dobrowsky zpl*

*Dostoj! byť valný času proud Čecha k útonu schvátíl,
všehda nepodkosenou Slávie své oporou.*

Hosty Muzea byli i vlastenečtí šlechtici, třeba rodu z Thun a Hohensteinu. Arnošt Thun si v roce 1820 zabouřil: „*Byť by nás osud v štěstí i neštěstí různiti chtěl, nezmůže našich pěstí.*“

Mladší František Thun (1809–1870), z rodu nejslavnější, majorátní pán děčínský, správce rodinných statků, mimo jiné zakladatel Umělecké jednoty pro Čechy, byl ještě strožší: „*Čechové jsme, Čechové budme.*“ Takový měl cíl v roce 1831.

Muzeum navštívil i jeden z údajných spolupachatelů rukopisného padělku, Pražan František Horčička (1776–1856). Leč svým dvojverším se, k zlosti svých podezřívatelů, nijak nepodřekl (1821):

*Obrazenstvo naše rovná se cnosti
obě dvou odměnu chovají v sobě.*

Ale další údajný padělatel, Josef Jungmann (1773–1847), má už krajně podezřelý zápis „*Na památku mnohaletého, vždy stálého přátelství.*“ Tak odvážně píše ještě dvacet let po nálezu RK.

Nejvítanějšími hosty byli samozřejmě slavní Slované, kteří brzy přivedli Hanku na podnětný nápad: svoji návštěvu spojit s výměnou starých i nových slovanských tisků. Prvním z nich byla Adam Mickiewicz (1798–1855), následován Alexandrem Sergejevičem Puškinem (1799–1837), od kterého bychom se byli snad dočkali překladu RK do ruštiny, kdyby byl neskončil tak oněginovsky. A posléze i nešťastný Nikolaj Vasiljevič Gogol (1809–1852), umírající v náboženském šílenství. Všichni, obdivující hostitelovu záslužnou činnost, přejí mu k ní mnoho dalších úspěchů: vždyť tak činí pro blaho české literatury. Všichni vítají jeho neúpornou práci, kterou staví na první místo svého plodného života. Bohužel některé zápisové obraty, vzhledem k drobnému a vybledávajícímu písmu – zejména Gogolovu – luští se velmi těžce.

Posledním v nepřeberné řadě autorů je Ludevít Štúr (1815–1856). V knihovně byl současně s Jungmannem. Ale – snad – odpůrcům ještě zatím z padělatelství podezřelý není, byť uměl česky a knihovníkovi Vlasteneckého muzea podvokrát pochlebujce nežřízeně (1838):

*Pokud po dolinách Tatry
slovanské zvuky budou kolovati
vždy se jméno Tvé s úctou
v rodině naší bude spomínati.
Zvěst Slovenska poklidu
kdy sobě popřeje
lidu svému Tvých písní
několik zapěje.*

Podruhé o dva roky později:

Podruhé Slovanského zpějí
 Zpívá jeho nezhybně,
 Waše gmono s „Lábogem“
 Pokud nepomine.

Na znamení šatnější frí
 k Slovanskému P. Han-
 kovi psal

Ludvík Slovák
 Slovák z Uherska

in Drazce
 1840 de to záj

Zakončeme pamětním zápisem vybočujícím z řady muzejních památníků: je z básně samotným Hankou a věnovaný Janu Em. Doležálkovi (1780–1853). Stalo se tak ve Vídni, těsně před nálezem RK, takže si můžeme přitom náležitě vychutnat obdivuhodné Hankovo veršování. Doležálek byl chotěbořským rodákem, hudebním skladatelem, autorem umělých národních zpěvů.

*Prízeň mocná! tys cos nebeského,
 když se hodnému v dar dostaneš:
 často ale tropíš mnoho zlého,
 často neúčinnou ostaneš.
 Tebe pod jhem drží vratké štěstí,
 ježto zřídka v sadě Zásluhy
 kvete. Náhoda je klestí
 pochlebničky majíc za sluhu.
 Často, často tropíš mnoho zlého,
 když tě nešlechtník uchvátí,
 tu se mravnost chybí cíle svého
 blahost svornou z kořen vyvrátí.*

Poznámky

1. Všechny citáty převzaty ze Zibrť, Č.: *Nápisy ze staročeských štambuchů a památníků až do doby probuzenecké*. Praha, J. Otto 1907.
2. Páta, Fr.: *Z Hankových památníků*. Praha, soukromý tisk 1934.

Další barokní zmínka o bitvě s Tatary

KAREL NESMĚRÁK

Barokní prameny zmiňující bitvu s Tatary u Olomouce roku 1241 probral z větší části Fr. Adámek ve své monografii *Tataři na Moravě*¹; na jeden z dalších bylo upozorněno ve *Zprávách ČSR*². Na velké výstavě *Sláva barokní Čechie*, probíhající v loňském roce, se objevil jiný dosud v literatuře neuvedný barokní pramen zmiňující se o této bitvě.

Jedná se o universitní tezi bratří Václava Vojtěcha a Jana Norberta hrabat ze Šternberka s námětem: *Oslava císaře Leopolda I. jako českého krále s připomínkou jeho slavných předchůdců a starobylosti šternberského rodu*. Velkou rytinu provedl Bartholomeus Kilian podle Karla Škréty v Praze roku 1661³. Uprostřed dolní části teze drží stojící postava desku s výčtem nejvýznamějších členů šternberského rodu. Na prvním místě je pak zmínka právě o Jaroslavovi:

Sub Wenceslao Ottocarō Lufco Rege.

*Jaroslauſ de Sternberg, octo ſuorum millibus ope
venerabilis Sacramenti, ſecum in aciem piē delati,
ac patronicio Bl̄m̄e Virginis, ducenta Tartarorū
millia cecidit, eorumq₃ Ducem, Petam, manu pro=
pria occidit fact_o, ob id prim_o Moraviae ProMarchio.
A. 1243*

V českém překladu⁴:

Za Václava Otakara jednookého krále.

*Jaroslav ze Šternberka, osmy svými tisíci za pomoci
ctihodné Svátosti, s sebou v šiky [= do bitvy] zbožně vzaté
a [pod] ochranou nejblaženější Panny, dvě stě tatarských
tisíců porazil, a jejich vůdce, Petu, rukou vlast-
ní zabil, učiněn proto prvním moravským hejtmanem.
R. 1243.*

Text se pozoruhodně shoduje s textem tzv. *Majestátu Šternberků*⁵, datovaným rovněž do roku 1661 (Národní knihovna ČR, sign. XV C 18). *Majestát* se v souvislosti s Jaroslavem ze Šternberka shodně zmiňuje o osmi tisících Jaroslavových vojácích, rozlišených však na Čechy a Moravany („*quator Bohemorum, totidemque Moravorum millibus*“) a dvě stě tisících Tatarech („*ducenta Tartarorum millia*“). V *Majestátě* je rovněž zmíněn vůdce Tatarů Peta, jemuž Jaroslav – na rozdíl od teze, kde jej zabije – uťal pravici („*Petae Ducis eorum dexteram propria manu amputavit*“). Zmínku o nejsvětější Svátosti a přispění Panny Marie však *Majestát* nezná. Neshodu v letopočtu bitvy, která je obvykle kladena k roku 1241, ale *Majestát* ji klade do roku 1242 a teze dokonce 1243 lze snad vysvětlit písarskou resp. rytcovou nepozorností.

Poznámky

1. Adámek, Fr.: *Tataři na Moravě*. Praha, Neklan, 2000.
2. Nesměrák, K.: Jedna barokní zmínka o bitvě s Tatory roku 1241. *Zprávy České společnosti rukopisné* V/14 (4. října 2000), str. 6.
3. Reprodukováno in: Vlnas, V.: *Sláva barokní Čechie. Umění, kultura a společnost 17. a 18.*

století. Průvodce výstavou. Praha, Národní galerie 2001, str. 21.

4. Za laskavou konzultaci překladu děkuji PhDr. J. Endersovi.
5. Enders, J.: Několik poznámek k Majestátu Šternberků z roku 1661. *Almanach rukopisné obrany* 2, 1993, str. 65–69.

Barokní drama o založení Prahy

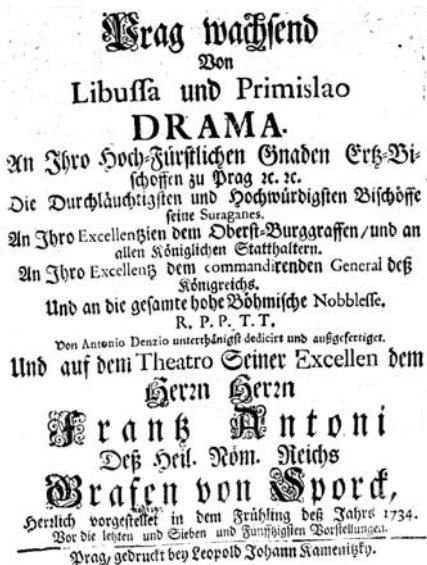
RADOMIL ŠOLC

Z postav Rukopisů patří Libuše mezi nejoblíbenější. Námět jejího soudu a věštby byl zpracován svým způsobem nejenom Kosmou, Dalimilem, Hájkem jako bezmála historická událost, ale i autory dnes méně známými. Například můžeme vyčíst z pouhých názvů divadelních her 19. století¹, jak jejich autoři uměli povolit uzdu své bohaté fantazii. Nakonec si to v duchu *Dichtung und Wahrheit* mytologický námět přímo žádá.

Zajímá-li nás vyprávění, kde je básnického více než pravdy, zalistujme v jednom libretu z první poloviny 18. století, které mělo sloužit – v duchu barokního myšlení – k oslavě zemského češství pod ochrannými perutěmi habsburské monarchie. Právě taková je opera od Antonia Denzia, skladatele, libretisty, herce, zpěváka a hlavně ředitele operního ansamblu jeho štědrého chlebodárcе. Nebyl jím nikdo jiný než kukský šlechtic František Antonín hr. Sporck který svoji soukromou operu udržoval s velkým nákladem již od roku 1694. Benátčan Denzio zde pro Sporcka vypravil na šedesát zpěvoher, z nichž mnohé vyšly z jeho pera, jako tato, opět se slibným názvem:

PRAGA NASCENTA DA
LIBUSSA E PRIMISLAO
DRAMA

PRAG WACHSEND VON
LIBUSSA UND PRIMISLAO
DRAMA

Denzio, A.: *Praga nascenta da Libussa e Primislaos*. Praha, L. J. Kamenický 1734. *Národní knihovna ČR*, sign. 65 E 4394 (reprodukováno s laskavým svolením).

Po česku trochu kostrbatě PRAHA RODÍČÍ SE Z LIBUŠE A PŘEMYSLA. Libreto bylo vytištěno na jaře roku 1734 u Leopolda Jana Kamenického v Praze. Jeho prvních deset stránek je věnováno uctivým dedikacím počínaje pánem domu „*Seiner Exellenz dem Herrn Franz Anton des Heil. Röm. Reiches Grafen von Sporck*“, a konče vši šlechtou. Text je dvojjazyčný: vlevo italský, vpravo ne zrovna v klasické němčině.

Úvod je věnován dějům, které kupodivu nejsou námětem zpěvohry; autor v něm chtěl asi ukázat svoji sečtělost. Libuše, dcera Krokova (*Crocco*), českého to knížete, která po jeho smrti dlouho vládla v moudrosti a míru, byla zde srovnávána se Sibyllou. Leč pod tlakem ciziny je nucena nalézt si ženicha, aby panoval zemi muž. Stal se jím stadický rodák Přemysl. Na Vyšehrad jej přivedl kuň, a tak se dostal na trůn a (doslova citováno) do postele moudré Libuše. Nechybí ani zmínka o železném stole, volcích, otce a „*contribution*“ oříšků. Po kněžnině smrti vystoupí její dáma Vlasta, opevní se s ženami na Děvině (*Dievin*), a začne vládnout. Leč Přemyslova moudrost zničí amazonskou (doslova) republiku, Vlasta současně umírá.

Vše je opsáno z Hájka, ale následný děj je naprosto jiný. Nejlépe jej osvětlí vystupující osoby:

- Libussa – česká královna; při premiéře ji představovala La Signora Anna Cosimi, *virtuosa* Jeho Knížecí Jasnosti dědičného Modenského Prince;
- Primislao – stadický sedlák, později král; při premiéře ztělesněný Margharetou Campoli Miretti, sólistkou Jeho Knížecí Jasnosti Pana Philipa z Hessen-Darmstadtu;
- Vlasta – šlechtična, Libušina favoritka;
- Stirado (Ctirad) – český kavalír, představený přímo autorem;
- Clodomiro – zahraniční kníže, zamilované do Libuše a její říše;
- Gustaw – jiné zahraniční kníže, taktéž zamilované do Libuše, ale jí povrhovaný;
- panna – tu hrála manželka Denziho;
- Sarca (Šárka) – Vlastina favoritka;
- Lesbino – němé a hluché Gustavovo páže;
- dělníci na výstavbě Prahy, lid, stráže, vojáci útočící na Vyšehrad.

Úvodní část sedmého výstupu je uvedena v Přemyslově rodném jazyku. Stojí za doslovné citování. Přemysl se v něm vrací do svého stadického panství s pluhem, volky a knihou, kterou pozorně čte. Jistá panna, zde zvaná *Dieviera* – jméno snad odvozené z české *divky* –, mu jde radostně v ústretý²:

Diev. Primislav, můg Mileg. Pěkně vítam. Co pak dělate?

Prim. Ich diene der Schärffe meines Grausahmen Schick Saals.

Diev. Sedněte. Chcete pít?

Prim. Nein.

Diev. Wasse Zdravj.

Jak vypadá ústřední scéna v libretistově představě? Jsme v Libušině knihovně: globus, planety, rozličné matematické instrumenty, psací stůl, na něm model budoucího rozvoje města. Pod zrcadlem proslulá zlatá žabka. Před ním pronáší Libuše svoje oracula.

Denziovo drama vrcholí všeobecným jásosem. Panstvo sedí uprostřed kulisy rozevřeného globu; v čele je vystaven český lev, znaky Moravy, Slezska a Lužice, vše

chráněno mohutnými křídly císařského orla. Zde shromáždění provolávají slávu Praze: „*Ano, budeme tak nazývat toto kvetoucí město podle předpovědi o dřevěném prahu, vždy jmenované v české řeči, na věčné časy a ne jinak. Ať žije král České říše (tj. Karel VI.), ať žije Praha.*“

Ještě před spadnutím gardiny sbor plesá ve volném překladu:

*Většina cizích říší přišla ku zničení
skrze zbraně, podmaněny byvše.
Pro to vysvětlení jiné není:
ve světě se tak děje vždy vše.*

Nebude bez zajímavosti uvést, proč operní dílo bylo, řečeno soudobým jazykem, zpracováno tak anachronicky. Karel VI., mimo jiné korunovaný král český (1711–1740), narozen 1685, měl sice syna Leopolda (1716), ale následník ještě téhož roku zemřel. Pak následovaly tři dcery v čele s Marií Terezií, narozenou rok na to. Z oné doby pochází známá pragmatická sankce z roku 1720, bez obtíží přijaté bohužel jenom v rakouských zemích. Hra o Libuši – to byl Karel VI. bezmála padesátiletý, bez mužského potomka – stala se optimistickým výhledem do budoucna. Měla posloužit jako vzor, že i žena může být statečnou vládkyní. Proto opera u české šlechty, cítící sounáležitost s českým královstvím, jsou jí věnována, „*dosáhla úspěchu neobyčejného*“³. Z pohanské vládkyně vyrostl symbol oddanosti zemského panstva trůnu. Všimněme si narázek: Libuše byla vyvolena také z trojice sester, jsou tu odporní cizáčtí nápadníci, pasoucí se jen po moci a majetku, prohodí se několik českých vět, slibuje se věrnost Prahy a českých zemí monarchii, a vším prolíná nekonečná moudrost vládnoucí ženy.

Poznámky

1. Gagan, J.: Divadlo a Rukopisy. *Zprávy České společnosti rukopisné* V/17 (25. června 2001), str. 24.
2. Odtud uveden text přesně dle libreta, se všemi mluvnickými nesrovnalostmi.
3. *Ottův Slovník naučný* VII, 308.

Historie Zpráv České společnosti rukopisné

KAREL NESMĚRÁK

Československá společnost rukopisná, založená dne 12. listopadu 1932, přistoupila k vydávání informační tiskoviny s názvem *Zprávy Československé společnosti rukopisné* až ve třetím roce své existence. První číslo vyšlo v Praze 15. června 1935 v cyklostylované podobě¹. Zprávy měly otiskovat „*články o Rukopisech, přehled posledních aktualit, zprávy o akcích podniknutých Čsl. společností Rukopisnou i obhájci a odpůrci a bibliografii knih a článků*“. V prvním čísle bylo ohlášeno, že časopis „*vycházeti bude v nepravidelných lhůtách*“, ale už do vydání druhého čísla vyjednala Společnost povolení u policejního ředitelství v Praze a tak již druhé číslo vychází v tištěné formě. Dále již vycházejí zprávy pravidelně, čtyřikrát ročně v rozsahu okolo osmi stran. Jako odpovědný

redaktor byl zpočátku uveden Leopold Zubr, jehož funkci však záhy převzali Karel Třeska a Ladislav Matoušek. Zprávy přinášely především odborné články, týkající se rukopisné problematiky. Nejvíce publikačně činnými byli Karel Třeska, František Mareš, Viktorin Vojtěch a Ladislav Matoušek. Dále byly u každého čísla otiskovány – v pravidelné rubrice nazvané Přehled – aktuální informace o nové literatuře, návštějí o přednáškách a exkursích, přehled aktuálních událostí apod. Ve Zprávách se objevují i cizojazyčné články a to v polštině (J. Miszewski, J. Bielatowicz) a souhrny

v anglickém a německém jazyce. Aby bylo možno dát jednotlivá čísla Zpráv svázat, rozhodla se Společnost vydávat zprávy v řadách. *První řada* byla ukončena dvojčíslem 19–20 z 20. prosince 1938. Celkem vyšlo 20 čísel první řady Zpráv o rozsahu 132 stran².

Druhá řada Zpráv byla zahájena prvním číslem z 28. února 1939, které otvíral projev Československé společnosti rukopisné Českému národu z ledna 1939, jehož úkolem bylo „připomenouti českému národu v jeho hlubokém zklamání a pokoření zdroje dávné tradice domácí, které v době poroby probudily jeho sebevědomí a obrodily všechn kulturní život: Rukopisy zelenohorský a královédvorský“, za který se Společnosti dostalo nadšeného poděkování z celé republiky³. Ale události nabírají rychlý spád a 15. března 1939 je konec i okleštěné pomnichovské republiky. Již druhé číslo II. řady Zpráv z 24. dubna 1939 nese jen název *Zprávy rukopisné společnosti*. Ale německá okupace se projevuje i v obsahu čísla, které je na několika místech poškozeno cenzurními zásahy (na str. 30–31). Od čtvrtého čísla, z 15. prosince 1939, nesl časopis název *Zprávy České společnosti rukopisné*. Obsah i forma Zpráv zůstaly obdobné I. řadě, jen čísla byla stránkována průběžně, aby bylo možno vypracovat při uzavření II. řady rejstřík přehledněji. K tomu však nikdy nedošlo, protože vydávání Zpráv bylo násilně ukončeno k 15. květnu 1941 zásahem tiskového odboru předsednictva ministerské rady⁴. Druhá řada Zpráv obsáhla 11 čísel o rozsahu celkem 112 stran.

První porady o obnovení vydávání Zpráv se konaly již na jaře 1945; bylo i jednáno s tiskárnami. Po osvobození se 11. listopadu 1945 schází první valná hromada ČSR. Samozřejmostí mělo být i obnovení vydávání Zpráv, ale „vynořily se však netušené překážky. Hned po odchodu okupantů byla čs. vládou nastolena tuhá reglementace periodického tisku“⁵, a na Ministerstvu informací bylo Společnosti povoleno vydávat pouze „neperiodickou tiskovinu nejvýše třikrát do roka“⁶. Společnost začala tedy provizorně vydávat *Oběžník České společnosti rukopisné* (označovaný dnes jako *třetí řada* Zpráv), ale vyšla jen dvě čísla (1. února 1946 a 1. září 1946) o celkovém rozsahu 16 stran. V prosinci 1946 bylo již vysázeno 3. číslo, ale tisk nebyl přes protesty ČSR povolen⁷.

ZPRÁVY ČSL. SPOLEČNOSTI RUKOPISNÉ

Číslo 1.

Motto:

„My Čechové nemáme bohužel žádného spolán, žádného centrum, žádné velké Společnosti, žádných májů, kteří by psali a párali na to obřívati mohli a obtížili, by to vše sebrali. Mlá by se obrana našich památek sebrati stará i nová, neboť jí mnoho padno, co by také ku vysvětlění přispělo. Nové i staré, nebo spor ten není nový.“
Pavel Josef Šafařík.

Stále se světlující svět o otázkách rukopisnou a četná dotazy našich venkovských členů po stavu boje za rehabilitaci Rukopisné společnosti a zejména o její činnost, kterých pro své šířky a významu o Rukopisné společnosti, přehled posledních aktualit, zprávy o skocích podmínkách Čsl. společnosti Rukopisné i obtížil a odpáři a bibliografii knih a článků. Vychází bude v nepravidelných lhůkách a sdáváme zvláštně vám všem čl. společnosti, kteří všli si spiliil řadu své svazky. Toto číslo korespondence rozsáhlé i sjázané o Rukopisné společnosti Společnosti a právní je, aby světlili se konání sporu o převrat Rukopisné společnosti i na podpora, které se Společnosti dostala na široké veřejnosti.

Čsl. společnost Rukopisná se skládá ze všech členů a členek.

Následovala tedy *čtvrtá řada* Zpráv, rozmnožovaná cyklostylem. Jejím redaktorem byl Karel Urban. I přes „ilegální“ formu vydávání obsahují čísla řadu zajímavých a důležitých článků, zejména o chemii rukopisů (K. Andrlík, B. Střemcha), archeologii a RKZ (Fr. Adámek) a historii Rukopisného sporu (J. S. Vopravil, K. Urban). Vyšlo celkem sedm čísel – poslední s datem 1. prosince 1951 – o rozsahu 92 stran. O půl roku později, 20. května 1952, se Česká společnost rukopisná „dobrovolně“ rozešla.

Po obnově České společnosti rukopisné v roce 1993 došlo o dva roky později i k obnově vydávání jejího periodika pod tradičním názvem Zprávy České společnosti rukopisné. První číslo *páté řady*, označené však jako nulté, vyšlo 20. dubna 1995. Zprávy byly zpočátku koncipovány jen jako informační tiskovina pro členy ČSR, která měla přinášet zejména zprávy ze života Společnosti a upozornění na novou literaturu. Záhy se však začaly objevovat i odborné články. Periodicita vydávání se ustálila přibližně na třech číslech ročně. Vzhledem k stoupající kvalitě příspěvků a ve snaze rozšířit Zprávy do vědeckých knihoven byla V. řada uzavřena a přikročeno k vydávání nové, v pořadí již šesté řadě Zpráv. Celkem vyšlo 19 čísel páté řady o rozsahu 158 stran.

Poznámky

1. V únoru 1937 přetištěno v podobě, jakou měla i ostatní čísla I. řady Zpráv.
2. Titulní list a rejstřík celé I. řady byl vydán spolu ze *Zprávami Rukopisné společnosti* II/3 (30. června 1939).
3. Srv. *Zprávy Rukopisné společnosti* II/3 (30. června 1939), str. 45–46.
4. Dopis Tiskového odboru předsednictva minister-ské rady z 13. května 1941, č. j. 2433/41 T.O. (Archiv ČSR, č. 1015).
5. Urban, K.: Historie Československé společnosti rukopisné. *Almanach rukopisné obrany* I, 1991, str. 59.
6. U. [= Urban, K.]: Historie zákazu časopisu Společnosti. *Zprávy České společnosti rukopisné* IV/1 (1. prosinec 1947), str. 3–6.
7. Dopis Ministerstva informací ze 6. června 1947 (Archiv ČSR, č. 1400).

Recenze

Jan Lehár, Alexandr Stich, Jaroslava Janáčková, Jan Holý: Česká literatura od počátků k dnešku. Praha, Lidové noviny 1998. 1058 str. ISBN 80-7106-308-8.

Dostala se mi s jistým zpožděním do ruky publikace *Česká literatura od počátků k dnešku*, kterou v roce 1998 vydalo nakladatelství Lidové noviny. V poznámce autorů se uvádí, že kniha vznikala jako učebnice české literatury pro střední školy.

Rukopisům je věnována obsáhlejší stať Alexandra Sticha pojmenovaná *Ve stopách hrdinského eposu*. Kromě toho jsou Rukopisy stručně zmiňovány na dalších devíti místech. Většinou to vzbudilo můj nesouhlas, ale tento příspěvek si neklade za cíl to komentovat. Dotknu se naopak věci, kterou v knize postrádám. Je to postava spisovatele Ivanova, jeho tvorba a další působení.

Pro ilustraci musím nastínit, že literatuře od konce 2. světové války po dnešek, kterou zpracoval Jiří Holý, je vyhrazeno cca 200 stran, zatímco veškeré literatuře předcházející 700.

Nemyslím, že by se mezi poválečnými publicisty našlo příliš těch, kteří byli tak vydáváni a čtení, jako Ivanov. A přece se mu nedostalo cti být jmenován.

Čert ví, jestli za tím zas nevěží ty Rukopisy.

JIŘÍ URBAN

Karel Sklenář: *Obraz vlasti. Příběh Národního muzea. Praha a Litomyšl, Paseka 2001, 419 str. + 32 str. přílohy. ISBN 80-7185-399-2.*

Jedna z našich nejvýznamnějších vědeckých institucí se konečně dočkala důstojné monografie a to dokonce z pera osoby k tak významnému úkolu povolané. PhDr. Karel Sklenář, DrSc. je archeolog a historik a v NM působil celých 32 let, v letech 1990–97 dokonce jako ředitel největší složky NM – Historického muzea.

Vytvoření takového díla je samo o sobě velmi záslužné už proto, že se konečně našel někdo, kdo ve věci něco udělal a neomezil se jen na dílčí studie, i když i ty jistě v mnohých případech k problematice NM chybí. Autor je vynikající stylist, a tak i v místech, kde je čtenář zaplavován množstvím dat a jmen, neztrácí kniha na přehlednosti a čtivosti. Asi 3/4 knihy je věnováno období do konce 19. století, na století dvacáté tedy příliš prostoru nezbyvá. Sám autor to zdůvodňuje mj. i tím, že nechce psát o věcech teprve nedávno minulých, které mnohdy i sám zažil (nar. 1938) a nelze tedy k nim být dostatečně objektivní, těžko by se mu prý rozlišovalo podstatné od nepodstatného. Z tohoto důvodu se v knize nepíše ani o osobách dosud žijících. Vzhledem k těmto faktům můžeme s klidem konstatovat, že NM jako téma by s klidem „uneslo“ další monografii obdobného rozsahu, která by kladla více důrazu na 20. století a kde by zbylo i místo na tolik potřebný poznámkový aparát (v publikaci je jen výběr literatury).

Autorovo zvládnutí tématu je hodno obdivu. Provádí nás od dob vzniku prvních muzeí ve světě přes první vědecké společnosti u nás (mj. upozorňuje na velké mezery v nezpracování těchto témat), poučí nás o motivech a zájmech zemské aristokracie, které ji vedly k založení NM a pak se už detailně, ale stále přehledně a čtivě, zabývá jednotlivými etapami vývoje NM v 19. století (tehdy pochopitelně pod jinými názvy), personálním obsazením, růstem sbírek, ediční činností, koncepcemi a názory jednotlivých osobností atd. Na konci publikace autor dokonce uvádí svůj pokus o periodizaci dějin NM do osmi etap. Cenné je, že většina událostí je uváděna do souvislosti s děním v celé obzobující se české společnosti, života celé monarchie a nechybí ani srovnání s vývojem ve světě. Vývoj ve 20. století je pak již zpracován stručněji, což je pochopitelné i vzhledem k obrovskému nárůstu materiálu, který autor musel zpracovat – to je práce pro tým, nikoli pro jednotlivce.

NM je pochopitelně spjato i s množstvím osobností, které měly co do činění s RKZ. V této souvislosti se píše nejvíce o Hankovi a o Píčoví. Lze prý spekulovat, zda Hanka nevytvořil RK, aby tak získal místo v Muzeu – pro to byl beztak sporným přínosem. Jako člověk byl nesnášenlivý, pomlouvačný a závistivý a to hlavně k Dobrovskému a Palackému. Knihovně se prý věnoval se zájmem, ovšem ostatní společenskovědní sbírky pro něj byly jen nepohodlným přívěskem, Hanka měl neúctu ke svěřeným památkám,

kteří bezohledně poškozoval – mj. záměrně falšoval české glosy v *Mater verborum* (což mohlo být „konečně bez zábran“ odhalováno až po Palackého smrti), upravoval data na starší, vpisoval ruské slovy do zlomků evangelia sv. Jana. RKZ jsou zkrátka produktem společenské objednávky, obdobně jako *Píseň pod Vyšehradem*, *Milostná píseň krále Václava* a *vpisky v Mater verborum*. Ještě že je Hankovi alespoň přiznána velká zásluha na rozvoji slovanské knihovny a stycích se slovanským světem... Vynikající archeolog Píč pak svým starovlasteneckým založením tíhl k uznání RKZ, ačkoli prý jako vědec nemohl zavírat oči před pádnými protiargumenty – toto je, řekl bych, jedna ze slabostí Sklenářova výkladu (Rukopisy ale rozhodně nejsou důležitou součástí jeho výkladu!). Nepokládá si vůbec otázku, jak je to možné, že vynikající vědci typu Palackého, Píče či Cordy pokládali RKZ za pravé. Zůstává v zajetí nijak neodůvodněného stereotypu. Sklenář prostě jen konstatuje fakta spojená s cestou Píče do Paříže a Milána roku 1911 a že nedůstojné zesměšňování jej dovedlo k sebevraždě, ale nepokládá si základní otázky, které by si položit měl. Zvláště když tvrdí, že po roce 1860 prý snad už jen v Praze byli vědci ochotni riskovat pověst podporou RKZ a když vyčítá, že Muzejník a celé NM se po roce 1886 nebylo schopno postavit ani za, ani proti RKZ a jen bezradně lavírovalo. Sympatické ale je, že v tomto kontextu připomíná, že už roku 1858 vedlo Páumannovo policejní ředitelství kampaň proti Libušinu soudu v *Tagesbote*. Pro Sklenáře je pak boj o RKZ dobojován rokem 1918, kdy byly Rukopisy odstraněny z muzejní expozice. Po tomto datu již problém neexistuje, což je celkem úsměvné vzhledem k autorově profesi a vzhledem k muzejnímu sborníku z roku 1969, který nese titul RKZ – Dnešní stav poznání. Sklenářův postoj k této problematice je jasný z takových obrátů jako že Muzejník v 80. letech 19. století RKZ ani nehájil, ani nehledal o nich pravdu. To je opravdu jen náboženství, to není věda.

Čtenář ale může vytknout i jiné nedostatky. Kupříkladu v souvislosti s pozemštěním NM v roce 1934 vůbec nejsou uvedena jména dlouholetého jednatele Karla Domina a prezidenta Společnosti NM Jaroslava Preisse, což je k vzhledem k jejich zásluhám nejen v tomto případě dosti podivné. Autor přitom v jiných souvislostech výčty jmen nešetří, Domina kupříkladu v několika jiných, méně významných souvislostech jmenuje a kromě toho – velká část Dominovy pozůstalosti je v archivu NM. To jen pro ilustraci některých nedostatků. Období první republiky obecně patří asi k té nejslabší složce této práce. Ale jak již bylo řečeno výše – toto je práce pro tým a doktoru Sklenářovi musíme být za vynaloženou práci vděční. Sympatické je i to, že autor si úsilí našich obrozenců jako celku zjevně velmi cení, že se nebojí pozitivní interpretace nacionálního úsilí a že se jeho textem neproplétají náznaky toho, jak dříve bylo lépe a jak naši kulturu dnes drtí zlý kapitalismus. Sklenář je ohledně budoucnosti NM vzhledem k prostorovým akvizicím, které získalo v 90. letech, velmi optimistický.

DAVID PROKOP

František Palacký, Zdeněk Sternberg: *Dějiny rodu Šternberků. Geschichte der Familie Sternberg. Moravský Beroun, Moravská expedice 2001. 130 str. ISBN 80 86511-03-0.*

Je to původní Palackého práce, ukončená roku 1824. Současné vydání nám zpřístupňuje originální německé znění a zároveň podává i český překlad Dagmar Sysalové a Dominika Šímy.

Palackého text je na osmi místech doplněn obsáhlejší poznámkou z pera Zdeňka Sternberga. Nás přirozeně bude nejvíce zajímat ta, kterou je komentován Palackého výklad, užívající písně O velikých bojích křesťan s Tatary z RK jako historického pramene.

Zdeněk Sternberk v této své 4. poznámce píše:

Palacký cituje výňatky – překlady ze staročeštiny – z hrdinského eposu Píseň o Jaroslavovi, který je součástí Rukopisu královédvorského, údajně objeveného v roce 1817 ve věži kostela ve dvoře Králové nad Labem, jehož vznik byl stejně jako o rok později „nalezeného“ Rukopisu zelenohorského přisouzen 13. století. Významný objev českého středověkého rukopisu vyvolal v době národního obrození pochopitelně veliký zájem české veřejnosti a i Palacký byl v době zpracování sternberské historie o jeho pravosti přesvědčen.

V 80. letech 19. století vzplál známý boj o pravost rukopisů, v jehož průběhu se podařilo J. Gebauerovi a T. G. Masarykovi vyvrátit domnělou autenticitu rukopisu. Jednoznačně vědecky doložili, že se jedná o dovedný podvrh z rukou Václava Hanky (1791–1861). Tím také opěvovaná účast Jaroslava ze Sternberga jako vítězného vojevůdce v bitvě proti Tatarům u Olomouce v roce 1241 byla odsunuta do oblasti mytologie.

I přes výhrady, které k obsahu některých poznámek můžeme mít, jeví se mi vydání Palackého historické prvotiny velice záslužným edičním činem.

JIŘÍ URBAN

Rukopisy v přednesu Radovana Lukavského. Kompaktní disk. Praha, Neklan 2002.

Horkou novinkou je kompaktní disk s nahrávkou přednesu Rukopisu zelenohorského a Rukopisu královédvorského v podání Radovana Lukavského. Kompaktní disk obsahuje celý text Rukopisů, s výjimkou Sněmů a písně Čestmír a Vlaslav. Jeden z našich předních recitátorů podává text ve staročeském znění, místy s citlivým hudebním podbarvením od Jakuba Zahradníka a Jana Soukupa. Vhodným doplněním je i průvodní brožurka, přiložená ke kompaktnímu disku, obsahující ukázky vzhledu obou Rukopisů, ale především výtvarných děl, jichž se staly inspirací (J. Mánes, M. Aleš, J. Konůpek aj.).

Vlastní přednes je, jak nelze ani jinak u Radovana Lukavského očekávat, velmi kvalitní. Jen na několika místech není přesně dodrženo originální znění (např. Vltavo × Vletavo, kam × kamo, zemi × zemi), ale to lze nejspíše přičíst strhnutí přednášejícího textem. Souhrnně lze říci, že se jedná o jedinečný počín, přibližující uměleckou sílu Rukopisů, která nestojí a nepadá s jejich stářím. Navíc jde o jednu z mála možností poslechnout si přednes staročeštiny.

KAREL NESMĚRÁK

Členské zprávy

Zpráva o IX. řádné valné hromadě České společnosti rukopisné

IX. řádná valná hromada ČSR se uskutečnila v sobotu 20. dubna 2002 v salóнку restaurace U Pešků v Národním domě na Vinohradech. Valné hromady se zúčastnilo 15 členů ČSR a 2 hosté.

Program valné hromady byl zahájen ve 13.10 hod předsedou ČSR Ing. Jiřím Urbanem, který po úvodním slově přednesl *Výroční zprávu o činnosti ČSR za rok 2001*. Následovala *Zpráva o finančním hospodaření ČSR za rok 2001*, přednesená pokladníkem Mgr. Karlem Nesměrákem a *Zpráva o Knihovně ČSR za rok 2001*, podaná Ing. Jaroslavem Gaganem. Úvodní část uzavřel Ing. arch. Radomil Šolc, který jako revizor ČSR konstatoval, že shledal pokladnu i knihovnu ČSR v řádném stavu. Ke zprávám Výboru ČSR nebylo připomínek.

Za nového člena naší Společnosti byl přijat pan Jaroslav Svátek (Praha). Stav členské základny je nyní padesát členů.

Následovalo hlasování o změně výše členských příspěvků. Vzhledem k zvyšujícím se nákladům, zejména na tisk a distribuci Zpráv, navrhl pokladník společnosti Mgr. Karel Nesměrák zvýšení členských příspěvků, a to pro pracující na 200 Kč a pro studující, důchodce a nezaměstnané na 100 Kč. Návrh byl jednohlasně přijat.

Po krátké přestávce následovaly odborné příspěvky, s nimiž vystoupili: Mgr. Dana Mentzlová: *Josef Mánes a RKZ*, Ing. Jaroslav Gagan: *Václav Jan Tomášek – první zhudebnění RKZ*, Ing. arch. Radomil Šolc: *Tajemství lebek v NM, Střed Evropy okolo roku 1000* a Mgr. Karel Nesměrák: *Glosa „crutu“ v Rukopise zelenohorském*. Poté následovala volná diskuse.

Devátá řádná valná hromada ČSR byla ukončena v 17.15 hodin. KAREL NESMĚRÁK

Zpráva o Knihovně České společnosti rukopisné za rok 2001

Knihovna ČSR obsahuje knihy získané původní Společností, celkem 431 signatur svazků deponovaných v Archivu hl. m. Prahy v Clam-Gallasově paláci; nyní máme v příruční knihovně na Stavební fakultě ČVUT vypůjčeno 260 knih. Dále jsme získali darem od členů Společnosti a příznivců Rukopisů nebo nákupem nových knih dalších 155 svazků.

Chtěl bych poděkovat všem novým dárcům, podle abecedy bez titulů: Beránek, Daneš, Gagan, Hradilová, Maršálová, Nesměrák, Ogoun, Svátek, Šil, Šolc, Urban. Celkem jsme již získali darem 62 publikací.

Knihovnu využívají především účastníci pravidelných schůzek Společnosti na Stavební fakultě; také půjčujeme některé knihy studentům a diplomantům. Průměrná doba výpůjčky je tři měsíce.

Potěšitelné je získávání diplomových prací s rukopisnou tematikou (Hradilová, Šil), případně práce Mgr. Bočka a seminárních prací (Hřebíček, Svátek) pro knihovnu ČSR.

Některé starší a již obtížně sehnatelné knihy skenuji a převádím do hypertextové verze na internetu, abych umožnil i mimopražským a zahraničním členům Společnosti a ostatním zájemcům o Rukopisy k těmto publikacím přístup. Zatím to jsou tyto knihy:

- Kraus: *Vědecké metody pana prof. Mareše* (1928)
- Horna: *Nový rukopis Písňě Vyšehradské* (1933)
- *Pravda o Rukopisech* (Radiojournal 1936)
- Bartoš: *Listy prof. Marešovi o Rukopisech* (1937)
- Pernerová: *Tři důkazy o RKZ pro každého* (1938)
- Míčko: *Výtvarné dědictví Rukopisů* (1940)
- Strejček: *Závěrečné slovo o Rukopisech* (1947)
- Viták: *Rukopisu Král. a Zel. mnozí obránci uškodili...* (1889)
- Bodhisatwa: *Jsou Rukopisy falešné?* (1937)
- Šembera: *Libušin soud ... jest podvržen* (1879)
- Jelk, Matoušek: *Případ Paměti přibyslavské* (1936)
- Matoušek: *Za pravdou Rukopisů* (1938)
- Mareš: *Poslední vzdory pravdě o Rukopisech* (1935)
- Mareš: *Strach z pravdy* (1937)
- Mareš: *Nepřavdivé legendy* (1938)

Jako knihovník také přepisují a zpřístupňují na internetu významné studie a články z novin a časopisů z období rukopisných bojů. Podle ohlasů z domova i ciziny je vidět, že jsou tyto webové stránky (URL: <http://web.fsv.cvut.cz/~gagan/jag/rukopisy/>) docela slušně navštěvovány. V této časově dosti náročné práci přepisování po knihovnách a archivech bych chtěl nadále pokračovat.

JAROSLAV GAGAN

Poznámka k placení členských příspěvků

Jako každým rokem si dovoluji připomenout všem členům ČSR, že je jejich členskou povinností uhradit členský příspěvek do dvou měsíců od uveřejnění jeho výše pro daný rok ve Zprávách ČSR. Jak je uvedeno ve Zprávě o IX. řádné valné hromadě ČSR, byly na rok 2002 členské příspěvky zvýšeny a to:

- výdělečně činný člen: 200 Kč
- studující, důchodci, nezaměstnaní: 100 Kč.

Členské příspěvky lze uhradit třemi způsoby:

1. bankovním převodem na účet ČSR u Československé obchodní banky, účet číslo: 156 288 258/0300,
2. poštovní poukázkou na adresu pokladníka ČSR: Karel Nesměrák, Tusarova 24/1520, 170 00 Praha 7,
3. osobně pokladníkovi ČSR na každé schůzce a akci ČSR.

Dary a dobrovolné vyšší členské příspěvky jsou vítány.

KAREL NESMĚRÁK

Česká společnost rukopisná (založena 1932)

Jugoslávských partyzánů 21, 160 00 Praha 6

e-mail: rkz@kix.fsv.cvut.cz

IČO: 492 801 80

Bankovní spojení:

ČSOB, č. ú.: 156 288 258/0300

WWW stránky o RKZ:

<http://kix.fsv.cvut.cz/rkz/>

WWW stránky ČSR:

<http://kix.fsv.cvut.cz/rkz/CSr/>

Elektronická konference o RKZ:

rkz-l@kix.fsv.cvut.cz

Zprávy České společnosti rukopisné

Řada VI, č. 1, 1. června 2002.

MK ČR E 13420.

Vydává Česká společnost rukopisná, Jugoslávských partyzánů 21, 160 00 Praha 6.
E mail: rkz@kix.fsv.cvut.cz. On-line přístupno na <http://kix.fsv.cvut.cz/rkz/csr/>.
Rediguje Mgr. Karel Nesměrák. Vychází dvakrát ročně.